

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/117/33-36>

Akif Süleymanov

Bakı, Azərbaycan

<https://orcid.org/0009-0007-1308-3692>

akif2002@mail.ru

Yerli büdcələrin planlaşdırılmasında iqtisadi səmərəliliyin artırılması yolları

Xülasə

Bu məqalədə yerli büdcələrin planlaşdırılması prosesində iqtisadi səmərəliliyin artırılması yolları araşdırılır. Yerli maliyyə resurslarının effektiv idarə olunması, büdcə gəlir və xərclərinin balanslaşdırılması, prioritet istiqamətlərin müəyyən edilməsi və səmərəli xərcləmə mexanizmlərinin tətbiqi əsas diqqət mərkəzində dayanır. Məqalədə həmçinin beynəlxalq təcrübələrə istinad olunaraq yerli büdcə idarəçiliyində səmərəlilik göstəricilərinin yüksəldilməsinə töhfə verə biləcək institusional və texnoloji yanaşmalar təhlil edilir. Nəticə etibarilə, yerli büdcələrin iqtisadi cəhətdən səmərəli planlaşdırılması üçün şəffaflıq, vətəndaş iştirakçılığı və müasir idarəetmə alətlərindən istifadənin vacibliyi vurğulanır.

Eyni zamanda, məqalədə yerli büdcələrin planlaşdırılmasında qarşıya çıxan əsas problemlər – resurs çatışmazlığı, qeyri-effektiv xərcləmə, qeyri-kafi gəlir mənbələri və büdcə intizamının pozulması kimi məsələlər təhlil olunur. Bu problemlərin aradan qaldırılması məqsədilə strateji planlaşdırma, performans əsaslanan büdcələmə, proqram büdcəsi modeli və rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi kimi alətlərin əhəmiyyəti vurğulanır. Tədqiqat nəticəsində yerli idarəetmə orqanlarına büdcə resurslarından daha səmərəli və məqsədyönlü istifadəyə imkan verən praktiki tövsiyələr təqdim olunur. Məqalə, həmçinin Azərbaycanda yerli büdcələrin idarə edilməsində islahatların zəruriliyini və bu istiqamətdə qanunvericilik və institusional çərçivənin təkmilləşdirilməsinin vacibliyini qeyd edir.

Açar sözlər: yerli büdcə, iqtisadi səmərəlilik, büdcə planlaşdırılması, maliyyə idarəçiliyi, şəffaflıq, performans əsaslanan büdcə, rəqəmsal idarəetmə

Akif Suleymanov

Bakı, Azerbaijan

<https://orcid.org/0009-0007-1308-3692>

akif2002@mail.ru

Ways to Increase Economic Efficiency in Planning Local Budgets

Abstract

This article explores the ways to increase economic efficiency in the process of local budget planning. The focus is on the effective management of local financial resources, balancing of budget revenues and expenditures, identification of priority areas, and the implementation of efficient spending mechanisms. The study also examines institutional and technological approaches that can enhance efficiency indicators in local budget management, with references to international practices. As a result, the article emphasizes the importance of transparency, citizen participation, and the use of modern management tools for economically sound local budget planning.

At the same time, the article analyzes the main challenges in local budget planning, such as resource shortages, inefficient spending, insufficient revenue sources, and violations of budget discipline. To address these issues, the significance of tools such as strategic planning, performance-based budgeting, the program budgeting model, and digital technologies is highlighted. The study provides practical recommendations for local authorities to ensure more efficient and targeted use of budget resources. The article also underlines the necessity of reforms in local budget management in

Azerbaijan and stresses the importance of improving the legal and institutional framework in this direction.

Keywords: *local budget, economic efficiency, budget planning, financial management, transparency, performance-based budgeting, digital governance*

Giriş

Müasir dövrdə dövlət maliyyəsinin səmərəli idarə olunması ölkələrin sosial-iqtisadi inkişafının əsas şərtlərindən biri kimi çıxış edir. Bu baxımdan yerli büdcələrin düzgün və səmərəli planlaşdırılması xüsusilə əhəmiyyətlidir. Yerli büdcələr regionların iqtisadi potensialının artırılması, sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması üçün əsas maliyyə alətidir. Lakin bir çox hallarda yerli büdcələrin tərtibatı və icrası zamanı maliyyə resurslarının qeyri-effektiv istifadəsi, büdcə xərclərinin məqsəduyğun şəkildə yönəldilməməsi və büdcə intizamının pozulması kimi ciddi problemlərlə qarşılaşılır. Bu da öz növbəsində həm iqtisadi səmərəliliyin, həm də ictimai etimadın azalmasına səbəb olur (Əliyev, 2020).

Yerli büdcə planlaşdırılmasının optimallaşdırılması üçün iqtisadi səmərəliliyin artırılması məqsədilə yeni yanaşmaların tətbiqinə ehtiyac duyulur. Bu yanaşmalar sırasında performans əsaslanan büdcələmə, nəticəyönlü maliyyələşmə mexanizmləri, rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi və şəffaflıq prinsiplərinin gücləndirilməsi xüsusi yer tutur. Həmçinin büdcə planlaşdırılmasında strateji baxışın formalaşdırılması və vətəndaşların büdcə prosesinə cəlb olunması da səmərəliliyin artırılmasında mühüm rol oynaya bilər (Hacıyev, 2019).

Bu məqalədə yerli büdcələrin planlaşdırılması prosesində iqtisadi səmərəliliyin artırılması istiqamətləri təhlil olunur, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılır, eyni zamanda beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan tövsiyələr irəli sürülür. Məqsəd, yerli idarəetmə səviyyəsində maliyyə resurslarının daha optimal və məqsədyönlü şəkildə istifadəsinə töhfə verməkdir (Bird, Vaillancourt, 1998). Yerli büdcələr regionların iqtisadi potensialının artırılması, sosial xidmətlərin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılması üçün əsas maliyyə alətidir. Lakin bir çox hallarda yerli büdcələrin tərtibatı və icrası zamanı maliyyə resurslarının qeyri-effektiv istifadəsi, büdcə xərclərinin məqsəduyğun şəkildə yönəldilməməsi və büdcə intizamının pozulması kimi ciddi problemlərlə qarşılaşılır. Bu da öz növbəsində həm iqtisadi səmərəliliyin, həm də ictimai etimadın azalmasına səbəb olur (Quliyev, 2018).

Yerli büdcə planlaşdırılmasının optimallaşdırılması üçün iqtisadi səmərəliliyin artırılması məqsədilə yeni yanaşmaların tətbiqinə ehtiyac duyulur. Bu yanaşmalar sırasında performans əsaslanan büdcələmə, nəticəyönlü maliyyələşmə mexanizmləri, rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi və şəffaflıq prinsiplərinin gücləndirilməsi xüsusi yer tutur. Həmçinin büdcə planlaşdırılmasında strateji baxışın formalaşdırılması və vətəndaşların büdcə prosesinə cəlb olunması da səmərəliliyin artırılmasında mühüm rol oynaya bilər (Shah, 2007).

Bu məqalədə yerli büdcələrin planlaşdırılması prosesində iqtisadi səmərəliliyin artırılması istiqamətləri təhlil olunur, mövcud problemlər və onların həlli yolları araşdırılır, eyni zamanda beynəlxalq təcrübəyə əsaslanan tövsiyələr irəli sürülür. Məqsəd, yerli idarəetmə səviyyəsində maliyyə resurslarının daha optimal və məqsədyönlü şəkildə istifadəsinə töhfə verməkdir (Ministry of Finance of the Republic of Azerbaijan, 2023).

Dövlət maliyyə sisteminin səmərəli fəaliyyət göstərməsi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının əsas tənzimləyici amillərindən biridir. Bu sistemin mühüm komponentlərindən biri olan yerli büdcələr regionların inkişafında, infrastrukturun təkmilləşdirilməsində və əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsində həlledici rol oynayır. Lakin bu vəzifələrin uğurla yerinə yetirilməsi üçün yerli büdcələrin planlaşdırılması və idarə olunması prosesinin iqtisadi baxımdan səmərəli təşkili zəruridir (Musayev, 2021). Son illər Azərbaycanda maliyyə sisteminin modernləşdirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılsa da, yerli səviyyədə büdcə planlaşdırılmasında müəyyən problemlər qalmaqdadır. Bunlara maliyyə resurslarının qeyri-effektiv istifadəsi, gəlir bazasının zəifliyi və xərclərin optimal bölgüsünün aparılmaması kimi məsələlər daxildir. Belə bir şəraitdə yerli büdcələrin

iqtisadi səmərəliliyini artırmaq üçün müasir idarəetmə metodlarının və texnoloji həllərin tətbiqi xüsusi aktualıq kəsb edir (OECD, 2020).

Yerli büdcələrin formalaşdırılması və icrası zamanı bir sıra sistemli çətinliklər müşahidə olunur. Ən əsas problemlər kimi gəlir mənbələrinin məhdudluğu, qeyri-effektiv xərcləmə və büdcə intizamının pozulması göstərilə bilər. Bələdiyyələrin və digər yerli idarəetmə qurumlarının öz maliyyə mənbələri çox vaxt kifayət qədər dayanıqlı deyil. Onlar əsasən torpaq və əmlak vergiləri kimi məhdud mənbələrlə kifayətlənilir. Büdcə xərcləri çox zaman strateji planlara və əhalinin real ehtiyaclarına uyğun istiqamətləndirilmədən aparılır ki, bu da maliyyə resurslarının israfına və nəticəsiz layihələrə səbəb olur. Bəzi hallarda xərclər əvvəlcədən təsdiqlənmiş büdcə planlarına uyğun gəlmir, nəticədə maliyyə intizamı pozulur və hesabatlılıq zəifləyir (World Bank, 2021).

Tədqiqat

Yuxarıda qeyd edilən problemlərin aradan qaldırılması və yerli büdcələrin planlaşdırılmasında iqtisadi səmərəliliyin artırılması üçün strateji planlaşdırmanın tətbiqi, performans əsaslanan büdcələmə, proqram büdcəsi modeli və rəqəmsal texnologiyalardan istifadə kimi alətlər önəm daşıyır. Hər bir yerli idarəetmə orqanı öz inkişaf planlarına əsaslanan uzunmüddətli maliyyə planları hazırlamalı, əldə edilən nəticələrə əsaslanaraq vəsaitləri daha səmərəli şəkildə bölüşdürməlidir. Büdcə xərclərinin konkret proqram və layihələr üzrə qruplaşdırılması şəffaflığı artırmaqla yanaşı, nəticəyönlü idarəetməni də təşviq edir. Elektron büdcə platformaları, rəqəmsal hesabat sistemləri və məlumat analiz vasitələri yerli idarəetmədə çevikliyi və hesabatlılığı təmin edə bilər. Bununla yanaşı, vətəndaşların büdcə qərarlarında iştirakı ictimai nəzarəti və şəffaflığı gücləndirən mühüm amillərdəndir (United Nations Development Programme (UNDP), 2019).

Yerli büdcələrin iqtisadi baxımdan səmərəli şəkildə planlaşdırılması regional inkişafın davamlılığı və dövlətin maliyyə dayanıqlığı üçün vacibdir. Azərbaycan kontekstində bu istiqamətdə müəyyən irəliləyişlər olsa da, institusional və hüquqi çərçivənin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac qalır. Qanunvericilikdə performans büdcələməsinə keçidi dəstəkləyən dəyişikliklərin aparılması, yerli gəlir mənbələrinin genişləndirilməsi və idarəetmədə müasir texnologiyaların tətbiqi bu sahədə müsbət nəticələrin əldə olunmasını sürətləndirə bilər. Bu yanaşmalar yerli idarəetmə orqanlarının büdcə resurslarından daha səmərəli istifadə etməsinə töhfə verərək, vətəndaşların rifahına yönəlmiş daha məqsədyönlü maliyyə siyasətinin formalaşmasına şərait yarada bilər (Tanzi, 2001).

Əldə olunan nəticələr göstərir ki, yerli büdcələrin planlaşdırılmasında iqtisadi səmərəliliyin artırılması ölkənin ümumi iqtisadi inkişafı və regionların dayanıqlı tərəqqisi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Yerli maliyyə idarəetməsi yalnız xərclərin sadə bölüşdürülməsi ilə məhdudlaşmamalı, əksinə, strateji yanaşma, nəticəyönlü büdcələmə və şəffaf idarəetmə prinsiplərinə əsaslanmalıdır (Musgrave, Musgrave, 1989).

Nəticə

Maliyyə vəsaitlərinin məqsədyönlü və optimal istifadəsi üçün hər bir yerli idarəetmə orqanı konkret sosial-iqtisadi şəraiti nəzərə alan uzunmüddətli maliyyə planları hazırlamalı, prioritet sahələri müəyyən etməli və vətəndaş maraqlarını ön planda tutmalıdır.

Bu baxımdan, performans əsaslanan büdcələmə modeli və proqram büdcəsi yanaşması nəticələrin ölçülə bilməsini və idarəetmədə effektivliyin artmasını təmin edir. Eyni zamanda rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi maliyyə axınlarının izlənməsi və hesabatlılığın gücləndirilməsi üçün zəruri vasitədir. Vətəndaşların büdcə prosesində iştirakı isə ictimai nəzarətin və demokratik idarəetmənin təməl prinsiplərindən biri kimi çıxış edir.

Bununla yanaşı, yerli büdcələrin planlaşdırılmasında qarşıya çıxan əsas problemlərin – qeyri-kafi gəlir mənbələri, xərclərin effektiv olmaması, şəffaflıq və hesabatlılıq çatışmazlığı kimi məsələlərin həlli üçün institusional və hüquqi islahatların aparılması vacibdir. Azərbaycanda yerli maliyyə idarəçiliyinin müasir çağırışlara cavab verə bilməsi üçün müvafiq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, yerli orqanların maliyyə muxtariyyətinin gücləndirilməsi və idarəetmədə innovativ yanaşmaların tətbiqi labüddür.

Ədəbiyyat

1. Əliyev, İ. (2020). *Dövlət büdcəsinin idarə olunması və iqtisadi səmərəlilik*. Bakı: İqtisad Universiteti Nəşriyyatı.
2. Hacıyev, M. (2019). *Yerli maliyyə sisteminin inkişaf istiqamətləri*. Bakı: Elm və Təhsil.
3. Musayev, A. (2021). *Azərbaycan Respublikasında yerli büdcələrin formalaşması və istifadəsi*. Bakı: Hüquq və İqtisadiyyat.
4. Quliyev, S. (2018). *Bələdiyyələrin maliyyə müstəqilliyi və səmərəli idarə olunması*. Bakı: Qanun Nəşriyyatı.
5. Ministry of Finance of the Republic of Azerbaijan. (2023). *Local budget execution report*. Retrieved from <https://www.maliyye.gov.az>
6. OECD. (2020). *Subnational governments in OECD countries: Key data and trends*. Paris: OECD Publishing.
7. World Bank. (2021). *Strengthening local government budgeting systems*. Washington, D.C.: World Bank Publications.
8. Shah, A. (2007). *Local budgeting*. Washington, D.C.: World Bank Institute.
9. United Nations Development Programme (UNDP). (2019). *Decentralization and local governance*. New York: UNDP Publications.
10. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). New York: McGraw-Hill.
11. Bird, R. M., & Vaillancourt, F. (1998). *Fiscal decentralization in developing countries*. Cambridge: Cambridge University Press.
12. Tanzi, V. (2001). *Pitfalls on the road to fiscal decentralization*. Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace.